

МАКТАБГАЧА ТА’ЛИМ ТASHKILOTLARIDA МАКТАБГАЧА YOSHDAGI BOLALARNING IJODIY FAOLLIGINI SHAKLLANTIRISH

Radjarova G.M.

*Termiz davlat pedagogika instituti maktabgacha
talim nazariyasi kafedrası o’qituvchi*

Tayanch so’zlar: maktabgacha yosh, bola, bilish, ijodiy, faoliyatlar, izlanish, ijodiy faoliyat, yo’naltirilgan, rejalashtirilgan, me’yor, mezon, atrof-olam, ob’ektlar bilimlar, o’zlashtirish.

Ключевые слова: дошкольный возраст, ребенок, познание, творчество, деятельность, исследование, творческая деятельность, направленность, планомерность, норма, критерий, среда, предметы, познание, овладение.

Key words: preschool age, child, cognition, creativity, activity, research, creative activity, orientation, regularity, norm, criterion, environment, objects, cognition, mastery.

Kirish. Bugungi kunda mamlakatimizda maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodiy sifatlarni rivojlantirishda ko’pgina muammolar mavjud bo’lib, ularni hal qilish uchun davlatimizda ko’plab yangi qonun va farmonlar qabul qilinmoqda. Maktabga tayyorlov guruhlarida ijodiy obrazlar orqali ya’ni ijtimoiy muhit, tengdoshlari, oilaning barcha vakillari orasida axloqiy sifatlarni rivojlantirish va inson manfaatlari bilan bog’liqligi hamda jamiyat hayotida o’z aksini toptirish maqsadida o’ziga xos hamkorlikni hisobga olishni ko’zlaydi. Biroq, zamon talablari va insonlarning dunyoqarashining o’zgarishi natijasida maktabgacha yoshdagi bolalarda axloqiy tarbiyaning berilishi borasida muammolar kelib chiqmoqda.

Maktabgacha ta’lim tizimini yanada takomillashtirish, bolalarning sifatli maktabgacha ta’limdan teng foydalanishini ta’minlash, maktabgacha ta’lim xizmatlarining nodavlat sektorini rivojlantirish maqsadida, O’zbekiston Respublikasi Prezidenti SH.M.Mirziyoyevning 2018-yil 30-sentyabrdagi “Maktabgacha ta’lim tizimini boshqarishni takomillashtirish chora-tadbirlari to’g’risida”gi PQ–3955-son qarori ga muvofiq:

- O‘zbekiston Respublikasi maktabgacha ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasiga muvofiq holda maktabgacha ta’lim sohasidagi normativ huquqiy bazani yanada takomillashtirish;
- maktabgacha yoshdagi bolalarning har tomonlama intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlanishi uchun shart-sharoitlar yaratish;
- maktabgacha ta’limni boshqarish tizimini takomillashtirish, maktabgacha ta’lim tashkilotlari faoliyatini moliyalashtirish shaffofligi va samaradorligini ta’minlash;
- maktabgacha ta’lim tizimiga maktabgacha ta’lim tizimi xodimlarini tayyorlash, qayta tayyorlash, malakasini oshirish, tanlab olish va rivojlantirishga mutlaqo yangi yondashuvlarni joriy etish;
- maktabgacha yoshdagi bolalarning maktabgacha ta’lim tashkilotlarida bolalarning tarbiyasidagi aynan axloqiy xatti-harakatlarini pedagogik jihatdan shakllantirish, hamda oila a’zolarining, ayniqsa oiladagi katta avlod vakillarining bolada axloqiy sifatlarini shakllantirishi bugunning dolzarb masalasiga aylanib bormoqda.

Asosiy qism. Maktabgacha yoshdagi bolada bilish jarayoni ijodiy faoliyatlar jarayonida rivojlanadi. Bolaning berilgan topshiriqni bajarish jarayonida izlanishi, ijodiy faoliyati namoyon bo’lishi uchun aniq maqsadga yo’naltirilgan, rejalashtirilgan, me’yor va mezonlarga ega bo’lgan, o’zo’zini anglagan faoliyat zaruriyati seziladi. Bu esa bolada atrof-olam ob’ektlari va ular haqidagi bilimlarni o’zlashtirish; ta’lim samaradorligini vujudga keltirish, faoliyatning avvalgi turlariga tayanishni taqozo etadi.

Xususan, “maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodkorlik xususiyatlarini qanday tarbiyalash mumkin?”- degan dolzarb muammo bugun paydo bo’lmagan. Azal-azaldan ijodkorlikning boshlanishi bo’lgan insondagi ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish masalasi bevosita bolalar ta’lim tarbiyasi bilan shug’ullanuvchi pedagoglarni ham, tadqiqotchilarni ham hozirgi davrgacha qiziqtirib keladi. Ta’lim va tarbiya, shaxsning jamiyatda shakllanishi, qobiliyatlarni rivojlantirish hanuzgacha dolzarb masalalardan bo’lib qolmoqda. Maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodiy faollikni shakllantirish texnologiyasini ishlab chiqish muammosi ko’p qirrali pedagogik- psixologik ijtimoiy vazifalardan biri bo’lib, jamiyat ijtimoiy rivojlanishi va taraqqiyoti uchun dolzarb vazifalardan biridir.

Ijodkorlik – faoliyatning turli holatlarida paydo bo’ladi. Qiziqish ilhom, intilish va boshqalar ijodkorlikning inson ongida eng oliy tarzda paydo bo’lishidan tortib, to namoyon bo’lishigacha jarayonni o’z ichiga oladi. Shaxsning ijodiy faoliyat ehtiyoji faoliyatda yangi, ilgari maqsad qilib qo’yilmagan bunyodkorlik intilishini bildiradi. Maktabgacha tayyorlov yoshidagi bolalarda ijodiy faoliyatning har qanday kurtaklari ta’lim- tarbiya, faoliyatdan tashqarida kamol topa olmaydi.

Ta'lim-tarbiya jarayonida bolalardagi yashirin iste'dodlarni yuzaga chiqarish, maktabgacha yoshdan boshlab o'z faoliyatini namoyon qilishi uchun imkoniyat yaratish, ulardagi ijodkorlik qobiliyatini rivojlantirish kelajakda yuksak salohiyatli, ijtimoiy faol, o'tkir zehni, kashfiyotchilik qobiliyatini namoyon eta oladigan raqobatbardosh kadrlarni voyaga yetkazish garovi bo'lib hisoblanadi. Bu davlatimizning ustuvor yo'nalishlaridan biri – har tomonlama barkamol insonni voyaga yetkazish g'oyasiga mos keladi. Maktabgacha ta'limda bolalarda ijodiy faollikni shakllantirish ta'lim-tarbiya jarayonining muhim tarkibiy qismi sanaladi. Maktabgacha ta'limning faol va yetakchi sub'ektlari bo'lgan bolalarning yosh va psixologik xususiyatlari, shuningdek, tasviriy san'at, mehnat, musiqa va jismoniy tarbiyaning o'ziga xos jihatlari tarbiyachidan ijodiy yondashuvni talab qiladi.

Albatta, maktabgacha ta'limni ham shaklan, ham mazmunan yangilashga qaratilgan bu kabi innovatsiyalar ota-onalardan tortib barcha pedagoglar bola tarbiyasi, uning ta'lim olishga tayyorgarligiga zamon talablaridan kelib chiqqan holda yondashuvini talab etadi. Maktabgacha ta'lim tashkiloti guruhlarida tashkil etiladigan rivojlanish markazlaridagi jarayonlar bolalarning doimiy ravishda yangi bilimlarni o'zlashtirishga, mustahkamlashga yordam beradi. Bolalarni o'z bilimini mustaqil ravishda to'ldirib borish, kechayotgan yangilanish jarayonlariga munosib moslashib borishga o'rgatish rivojlanish markazlarining asosiy maqsadidir. Dastur asosida tashkil etiladigan rivojlanish markazlari bolalarda quyidagilarni tarkib toptiradi:

- o'zgarishlarni qabul qilish va amalga oshirish;
- tanqidiy fikrlash;
- tanlashni amalga oshirish;
- muammolarni eta olish; - ijodiy, tafakkur va ixtirochilik imkoniyatlarini namoyon etish;
- odamlar, jamiyat, mamlakat, atrof-olam to'g'risida g'amxo'rlik qilish.

Adabiyotlar tahlili. Ko'plab pedagog va psixologlarning tadqiqotlarida ijodkorlik va ijodkorlik muammosi ustida ilmiy izlanishlar olib borilgan. Xususan L. S. Vygotskiy, B. M. Teplov, S. L. Rubinshteyn, V. I. Drujinin, A. N. Leontiev, A. R. Luriya, D. B. Bogoyavlenskiy, A. Ponomarev, N. F. Vishnyakova, A. A. Melik-Pashaeva, V. A. Kan-Kalika, K.V. Gavriloven V. V. Poznyakova va ushbu muammo bo'yicha tadqiqotlar olib borgan boshqa xorijiy psixologlar: D. Veksler, J.V. Poznyakova va boshqalar. Guilford, R. Sternberg, G. Eyzenak, A. Tannenbaum va boshqalar.

Psixologik va pedagogik adabiyotlarni tahlil qilish “ijodkorlik” tushunchasini “qarama-qarshilikni hal qilishga (ijodiy muammoni hal qilishga) qaratilgan inson faoliyatining turlaridan biri” deb ta'riflashga imkon berdi, buning uchun ob'ektiv

(ijtimoiy, moddiy) va sub'ektiv shaxsiy sharoitlar (bilim, ko'nikma, ijodkorlik) talab qilinadi. Ma'lumki, B. M. Teplov qobiliyatlari deganda bir odamni boshqasidan ajratib turadigan ma'lum individual psixologik qobiliyatlarni tushungan, ular odamda mavjud bo'lgan ko'nikma va bilimlarning mavjud zaxirasiga kamaytirilmaydi, balki ularni topish qulayligi va tezligini belgilaydi.

Tahlil va natija. Qobiliyatlarning tuzilishini hisobga olgan holda, S. L. Rubinshteyn ikkita asosiy komponentni aniqlaydi: “operatsion” - faoliyat amalga oshiriladigan va “yadro” - operatsiyalarni tartibga soluvchi aqliy jarayonlar: tahlil va sintez jarayonlarining sifati. S. L. Rubinshteyn tomonidan rejalashtirilgan qobiliyat tuzilishining zamonaviy amalga oshirilishi bilan belgilanadi. V. D. Shadrikov nazariyasiga ko'ra qobiliyat u tomonidan “individual zo'rvonlik o'lchoviga ega bo'lgan individual psixologik funktsiyalarni amalga oshiradigan funktsional tizimlarning xususiyati” deb ta'riflanadi. “Yadro” - bu moyillikka bog'liq bo'lgan funktsional mexanizmlar va atrof-muhit faoliyati davomida rivojlanayotgan operatsion komponentlar tizimi bilan ifodalanadi. V. D. Shadrikovning qobiliyat nazariyasining uslubiy asoslari, shuningdek, B. F. Lomov psixologiyasida ishlab chiqilgan tizimli yondashuvni, P. S. Anoxinning funktsional tizimlar nazariyasini va B. G. Ananyevning aqliy funktsiyalarning ontogenezi, psixikaning funktsional va operatsion mexanizmlari o'rtasidagi munosabatlar haqidagi g'oyalarini o'z ichiga oladi. Zamonaviy psixologik va pedagogik tadqiqotlarda “ijodkorlik” tushunchasining yagona talqini yo'q. Ko'pgina psixologlar bolalarning ijodga bo'lgan munosabati, badiiy qobiliyatlari, ijodiy harakatlarning namoyon bo'lish darajasi va faoliyat samaradorligi bo'yicha ijodiy qobiliyatlarni baholaydilar. Shunday qilib, A.A.Melik-Pashaev bolalar ijodini bolaning ichki dunyosini ifoda etishga bo'lgan ehtiyojining natijasi deb biladi. An'anaviy ravishda u badiiy iste'dodning uchta darajasini aniqlaydi: shaxsning estetik pozitsiyasi; ijodiy tasavvur; maxsus bilim, ko'nikma va ko'nikmalar to'plamidir. I. P. Volkov “ijodkorlik” va “qobiliyat” tushunchalarini birlashtirib, g'ayrioddiy fikrlash qobiliyati, odatdagidek g'ayrioddiy narsalarni sezish, muammolarni ko'rish, voqealar, hodisalarni tahlil qilish va ularda naqshlarni topish qobiliyati haqida gapiradi. Umumiy ijodiy qobiliyatlarga maxsus musiqiy, adabiy, badiiy va boshqalar kiradi.

Xulosa va tavsiyalar. Har bir bola ijodkorlik potentsialini o'z ichiga oladi, deb ishonish uchun yetarli psixologik asoslar mavjud. Amalda, ba'zi cheklovlarni yengib o'tish kerak. Birinchidan, ijodkorlik qobiliyatini bilim yoki mahorat sifatida yetkazish, “translyatsiya qilish” mumkin emas. Ikkinchidan, har qanday sohadagi haqiqiy ijodkorlik “kuchli psixologik dominantni yaratadi, butun odamni qamrab oladi”. Vazifa bolaga yaratuvchining pozitsiyasi bilan aloqada bo'lishga yordam berishdir. Tabiatan bolalar ijodi sintetik va ko'pincha

improvizatsiya xususiyatiga ega. Musiqiy ijodda hissiy sezgirlik va fikrlash, mantiq va sezgi, ijodiy tasavvur va tez qaror qabul qilish qobiliyatining sintezi yetakchi rol o'ynaydi. Bolalar ijodiyoti jarayoni bolalarda samimiy va tabiiy harakat qilish istagini uyg'otadi. Xulosa qilib shuni ta'kidlashni istardimki, ushbu yo'nalishda ish olib borganimda, bolalar tomonidan turli xil usul va usullardan, materiallardan, original texnikalardan, ijodiy vazifalardan foydalangan holda ijodiy ishlarni bajarish bolalarga unutilmas ijobiy his-tuyg'ularni his qilishlariga imkon berishiga amin bo'ldim. Bolalar o'zlarining fantaziyalarini, istaklarini va o'zlarini ifoda etishlari uchun katta imkoniyatlar ochmoqdalar umuman olganda, bolalar ijodiy izlanishlar va echimlarga qiziqishadi, bolalar turli xil materiallar bilan ishlashni o'rganadilar, bolalar o'zlarining qobiliyatlariga ishonchni rivojlantiradilar, badiiy ufoqlari kengaymoqda.

Adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016 yil 29-dekabrda "2017-2021 yillarda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 2707-sonli qarori
2. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirining 2018 yil 18-iyundagi "O'zbekiston Respublikasining ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan davlat talablarini tasdiqlash haqida"gi 1-mh-sonli buyrug'i.
3. Abdullaeva SH.A. Pedagogika. Bakalavrlar uchun darslik. – T.: Fan va texnologiyalar, 2015. – 288 b.
4. Abdurahmonova Z.A. Zamonaviy o'qituvchining shaxsiy kompetensiyasini shakllantirish muammolari // Zamonaviy ta'lim j. – T.: 2016. – №5. – 56 b.
5. Abduqodirov A.A., Pardaev A.X. Pedagogik texnologiyalarga oid atamalarning izohli lug'ati. – T.: Fan va texnologiya, 2012. – 44 b.

РЕЗЮМЕ

Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida maktabgacha katta yoshdagi bolalarning ijodiy faolligini shakllantirishning ahamiyati haqida so'z yuritilgan. Maktabgacha yoshdagi bolada bilish jarayoni ijodiy faoliyatlar jarayonida rivojlanadi. Bolaning berilgan topshiriqni bajarish jarayonida izlanishi, ijodiy faoliyati namoyon bo'lishi uchun aniq maqsadga yo'naltirilgan, rejalashtirilgan, me'yor va mezonlarga ega bo'lgan, o'zo'zini anglagan faoliyat zaruriyati seziladi.

РЕЗЮМЕ

В данной статье говорится о важности формирования творческой активности дошкольников в дошкольных образовательных организациях. Познавательный процесс дошкольника развивается в процессе творческой деятельности. Для того чтобы ребенок искал и проявлял свою творческую активность в процессе выполнения поставленной задачи, ощущается потребность в самосознательной деятельности, которая направлена на конкретную цель, спланирована, имеет стандарты и критерии.

SUMMARY

This article talks about the importance of forming the creative activity of preschoolers in preschool educational organizations. The cognitive process of a preschooler develops in the process of creative activity. In order for the child to seek and show his creative activity in the process of completing the task, there is a need for self-conscious activity that is aimed at a specific goal, planned, has standards and criteria.